

LIETUVOS ISTORIJOS INSTITUTAS

LIETUVOS
ISTORIJOS
METRAŠTIS
2016 metai
1

LI
Vilnius 2016

LITHUANIAN INSTITUTE OF HISTORY

THE YEAR-BOOK
OF LITHUANIAN
HISTORY

2016

1

Vilnius 2016

LITAUISCHES INSTITUT FÜR GESCHICHTE

JAHRBUCH
FÜR LITAUISCHE
GESCHICHTE

2016

1

Vilnius 2016

UDK 947.45
Li 237

Žurnalo leidybą finansavo

LIETUVOS MOKSLO TARYBA
PAGAL VALSTYBINĘ LITUANISTINIŲ TYRIMŲ IR SKLAIDOS
2016–2024 METŲ PROGRAMĄ
Projekto finansavimo sutartis Nr. LIP-074/2016

Redakcinė kolegija:

Egidijus ALEKSANDRAVIČIUS
Vytauto Didžiojo universitetas

Jan JURKIEWICZ
Adomo Mickevičiaus universitetas Poznaneje

Zigmantas KIAUPA
Lietuvos istorijos institutas

Česlovas LAURINAVIČIUS
Lietuvos istorijos institutas

Ingė LUKŠAITĖ
Lietuvos istorijos institutas

Elmantas MEILUS (pirmininko pavaduotojas)
Lietuvos istorijos institutas

Jolita MULEVIČIŪTĖ
Lietuvos kultūros tyrimų institutas

Rimvydas PETRAUSKAS
Vilniaus universitetas

Edmundas RIMŠA
Lietuvos istorijos institutas

Jolita SARCEVIČIENĖ (sekretorė)
Lietuvos istorijos institutas

Vladas SIRUTAVIČIUS
Lietuvos istorijos institutas

Gintautas SLIESORIŪNAS (pirmininkas)
Lietuvos istorijos institutas

Darius STALIŪNAS
Lietuvos istorijos institutas

Saulius SUŽIEDĖLIS
Milersvilio universitetas

Joachim TAUBER
Šiaurės Rytų institutas Liuneburge

Šio žurnalo straipsnių pavadinimai ir santraukos cituojami duomenų bazėse:
Articles appearing in this journal are abstracted and indexed in:
HISTORICAL ABSTRACTS. AMERICA: HISTORY AND LIFE.
EBSCO Publishing

ISSN 0202-3342

© Lietuvos istorijos institutas, 2016
© Straipsnių autoriai, 2016

STRAIPSNIAI IR PRANEŠIMAI

GABRIELĖ JASIŪNIENĖ

ŽEMAITIJOS BAJORŲ BILEVIČIŲ HERALDIKA XVI–XVII A.

Įvadas

Europoje heraldika ir jos tyrimai turi galias tradicijas ir sulaukia didelio tyrinėtojų dėmesio¹. Lietuvoje ja susidomėta visai neseniai². Šiuo metu pagrindinis tyrėjų dėmesys krypta į Lietuvos Didžiosios Kunigaikštystės, Abiejų Tautų Respublikos laikus, tyrinėjama XX–XXI a. Lietuvos heraldika, plačiai nagrinėjama valstybės, miestų ir miestelių heraldika. Taip pat vykdomi kilmingųjų heraldikos tyrimai. Daugiausia analizuojama Lietuvos Didžiosios Kunigaikštystės politinio elito atstovų heraldika, pavyzdžiui,

¹ Svarbesni darbai: O. Neubecker, *Heraldry. Sources, Symbols and Meaning*, London, 1977; R. Hook, T. Wise, W. Walker, *Medieval Heraldry*, Great Britain, 1980; S. Slater, *The Complete Book of Heraldry: an International History of Heraldry and its Contemporary Uses*, London, 2002; Z. Piech, *Monety, pieczęcie i herby w systemie symboli władzy Jagiellonów*, Warszawa, 2003; А. Шаланда, Гербы шляхты Наваградскага павеата ВКЛ у другой палове XVI – першай палове XVII ст., *Людзі і ўлада Навагрудчыны: гісторыя ўзаемадзеяння (да 500-годдзя надання Навагрудку прывілея на магдэбургскае права)*, Мінск, 2013, с. 119–129.

² E. Gudavičius, *Žymenys ir ženklai Lietuvoje XII–XX a.*, Vilnius, 1980; E. Rimša, *Heraldika. Iš praeities į dabartį*, Vilnius, 2004; E. Saviščevas, *Žemaitijos savivalda ir valdžios elitas 1409–1566 metais*, Vilnius, 2010; E. Rimša, Kaip praieityje dokumentus antspauduodavo spaudų neturintys asmenys? *Lietuvos Didžiosios Kunigaikštystės istorijos kraštovaizdis. Mokslinių straipsnių rinkinys. Skiriama profesorės Jūratės Kiaupienės 65-mečiui*, sud. R. Šmigelskytė-Stukienė, Vilnius, 2012, p. 413–437; E. Rimša, Horodlės aktai ir Lietuvos kilmingųjų heraldika, *1413 m. Horodlės aktai (dokumentai ir tyrinėjimai)*, sud. J. Kiaupienė ir L. Korczak, Vilnius–Kraków, 2013, p. 173–210; E. Rimša, 1413 m. Lietuvos bajorų dokumento antspaudai, ten pat, p. 393–422; A. Railaitė-Bardė, *Lietuvos Didžiosios Kunigaikštystės kilmingųjų genealoginė savimonė ir jos atspindžiai heraldikoje XVI–XVIII a., daktaro disertacija*, Vilnius, 2013.

Goštautų, Pacų, Radvilų, Sapiegų ir pan.³ Kur kas mažesnio dėmesio sulaukė smulkesnių bajorijos atstovų, ypač Žemaitijos giminų heraldika. Šiame straipsnyje siekiama pradėti pildyti šią spragą⁴.

Nagrinėjant pasirinktą temą reikėtų išskirti keletą svarbių momentų. Stephanas Slateris heraldikos atsiradimą sieja su viduramžių mūšio lauku ir turnyrais. Tyrinėtojo manymu, geriausiai šis mokslas apibūdinamas kaip paveldimų spalvų ir simbolių sistema, gimusi ant viduramžių kovos šalmo, ir skirta asmens identifikavimui⁵. Heraldikos gimimas XII a. antroje pusėje neatsiejamas nuo riterystės ir riterių turnyrų. Pagrindinėmis priežastimis, nulėmusiomis kovos ir ginkluotės reikšmės augimą XII–XIII a., galima įvardyti turnyrų skaičiaus didėjimą ir riterio veidą saugojusio geležinio šalmo plitimą⁶. Norint atpažinti apsišarvusį riterį, reikėjo skiriamąjį ženklą, kuriuo tapo herbas. Taigi, pirmoji herbo funkcija buvo identifikuoti karį. Laikui bėgant herbai atsirado riterių (nuo karaliaus iki eilinio riterio) aplinkoje. Herbai tapo jų paveldimais ženklais, simbolizavusiais giminės senumą, galybę, santuokinius ryšius, kovinius laimėjimus, einamas pareigas, titulus ir pan. Nors iš pradžių herbus naudojo kilmingųjų luomas ir specialias privilegijas turėjusios teisinės institucijos, XIII–XV a. herbus turėjo miestai, cechai, universitetai, bažnyčios, vienuolynai, miestiečiai ir netgi valstiečiai⁷.

Kitai, nei Vakarų Europoje, Lietuvos Didžiojoje Kunigaikštystėje pirmieji herbai atsirado ir heraldikos tradicijos nusistovėjo daug vėliau. Čia kilmingųjų heraldika klostėsi veikiami kelių tradicijų: senosios lietuviškų ženklų bei lenkiškų ir iš kitų Europos kraštų atneštų herbų. XIV–XV a. sandūroje Lietuvos Didžiojoje Kunigaikštystėje pradėjusi formotis senoji lietuvių heraldika pasižymėjo tuo, kad kilmingųjų antspaudiniai simboliai buvo sudaryti iš įvairių linijų, strėlių, rėminti į skydus, spalvinti ir netgi pradėti perduoti iš kartos į kartą. Šių herbų iki XVII a. pradžios žinoma keli tūkstančiai. Sudarius 1413 m. Horodlės sutartį, 47 Lietuvos Didžiosios Kunigaikštystės kilmingieji perėmė lenkų herbus. Edmundas Rimša išskiria dvi svarbias pasekmes, kurias Lietuvos heraldikai turėjo

³ Kai kurie žymesni darbai: E. Rimša, XVII a. Radvilų karstai Kėdainiuose, *Lietuvos istorijos metraštis. 1984 metai*, 1985, p. 20–37; E. Rimša, *Heraldika. Iš praeities į dabartį*; A. Railaitė, Kodėl Alberto Goštauto jungtiniame herbe nėra dvigalvio erelio? *Jaunųjų mokslininkų darbai*, Šiauliai, 2007, nr. 3(14), p. 13–21; R. Petrauskas, *Galia ir tradicija. Lietuvos Didžiosios Kunigaikštystės giminų istorijos*, Vilnius, 2016.

⁴ Derėtų paminėti, kad E. Saviščevas savo knygoje, skirtoje Žemaitijos savivaldai ir valdžios elitui 1409–1566 m., publikavo keliasdešimt Žemaitijos elito atstovų heraldikos pavyzdžių, suteikė žinių apie bajorijos valdžios elito herbus. Nors Žemaitijos bajorijos heraldikos analizė nebuvo autoriaus darbo tikslas, tačiau jo tyrimo rezultatai – nemenkas postūmis, prisidedantis prie šios spragos mažinimo: E. Saviščevas, *Žemaitijos savivalda ir valdžios elitai 1409–1566 metais*, p. 297–360, 380–385.

⁵ S. Slater, min. veik., p. 6.

⁶ Ten pat, p. 16.

⁷ E. Rimša, *Heraldika. Iš praeities į dabartį*, p. 10.

šis aktas. Pirmiausia jis atvėrė kelią lenkiškiems herbams, lenkų kultūros plitimui. Antra – paspartino jau prasidėjusį vietinių ženklų heraldinimą⁸.

Šiame straipsnyje tyrinėjama bajorų Bilevičių heraldika ir jos tradicijų formavimasis bei raida XVI–XVII a. Žinoma, kad šios giminės atstovai jau nuo XV–XVI a. priklausė Žemaitijos valdžios elitui. Čiagimiai Bilevičiai iš kartos į kartą ėjo tijųū ir kitų pavieto pareigūnų pareigas, buvo valdovo dvarionys, tuokėsi su panašaus statuso asmenimis⁹. Tiesa, iki šiol Bilevičių heraldika nebuvo nuosekliai tyrinėta. Derėtų paminėti, kad aptariamuoju metu herbas atliko svarbų reprezentacinį vaidmenį. Tyrimu siekiama sužinoti, kokios heraldikos tradicijos ir kokie giminystės ryšiai bei pareigos atsispindi Žemaitijos valdžios elito atstovų, žemaičių Bilevičių heraldikoje. Taip pat išnagrinėti, kaip keitėsi šios giminės herbų vaizdavimas antspauduose ir knygų grafikoje. Tyrinėjant Bilevičių heraldiką remtasi šaltiniais – Bilevičių giminės atstovų herbiniais antspaudais ir knygų grafika, taikyti lyginamasis, literatūros ir šaltinių analizės metodai.

Keletas pastabų apie čiagimių ir atvykėlių bajorų padėtį XV–XVII a. Žemaitijos kunigaikštystėje bei Lietuvos Didžiojoje Kunigaikštystėje

Nagrinėjant Žemaitijos bajorijos heraldikos klausimą, būtina trumpai apžvelgti šių kilmingųjų politinę padėtį bei sudėtį. Būtent teisinė ir politinė padėtis sąlygojo čiagimių bajorų luomo uždaramumą ar atvirumą svetimšalių atžvilgiu. Paminėtina, kad per atvykėlius Žemaitiją pasiekdavo kitų šalių heraldika ir jos tradicijos.

Eugenijus Saviščevas nurodo, kad XV a. penktojo dešimtmečio pradžioje buvo teisiškai įtvirtinta Žemaitijos regioninė savivalda Lietuvos Didžiosios Kunigaikštystės struktūroje¹⁰. Tai gali būti siejama su didžiojo kunigaikščio Kazimiero Jogailaičio privilegijomis tam tikrų Žemaitijos sričių žemaičiams¹¹. Privilegijas visai Žemaitijai atnaujino visi arba dauguma XV–XVII a. Lietuvos Didžiosios Kunigaikštystės ir Abiejų Tautų Respublikos valdovų. Dar vienas svarbus faktorius, turėjęs įtakos ne tik Žemaitijos, bet ir visos Lietuvos Didžiosios Kunigaikštystės bajorų luomo uždaramumui, buvo tai, kad XVI a. teisinėje sistemoje atsirado Pirmasis (1529), Antrasis (1566) ir Trečiasis (1588 m.) Lietuvos Statutai. Išnagrinėjus šių statutų straipsnius, pastebėta, kad Lietuvos Didžioji Kunigaikštystė nebuvo itin patrauklus kraštas įsikurti svetimšaliams. Teisinėje sistemoje buvo aiškiai apibrėžta priešprieša „čiagimis *versus* svetimšalis“. Pirmajame Lietuvos

⁸ Ten pat, p. 116–120.

⁹ G. Błaszczyk, *Herbarz szlachty żmudzkiej*, t. 1, Warszawa, 2015, s. 166.

¹⁰ E. Saviščevas, *Žemaitijos savivalda ir valdžios elitas 1409–1566 metais*, p. 116–117.

¹¹ Plačiau žr. D. Antanavičius, E. Saviščevas, *Žemaitijos žemės privilegijos XV–XVII a. = Privilegia terrestria Samogitiensia saec. XV–XVII*, Vilnius, 2011.

Statute buvo išskiriamas indigenato klausimas: teisės suteikiamos išimtinai vietiniams feodalams – Lietuvos Didžiosios Kunigaikštystės „žemių čiabuviams“, o svetimšaliams negalėjo būti suteikiami laikymai, titulai¹². Antrajame Statute nurodoma, kad dvasininkų ir pasauliečių pareigybės negali būti skiriamos net ir tiems svetimšaliams, kurie jau turi Lietuvos Didžiojoje Kunigaikštystėje dovanotų ar kitokiu būdu įgytų žemių¹³. Trečiajame Lietuvos Statute pabrėžta, kad svetimšalis už nuopelnus gali gauti valdyti nuosavybę, tačiau toks žmogus pavieto teisme turi duoti ištikimybės valstybei ir karinės tarnybos priesaiką¹⁴. Paminėtina, kad po 1569 m. Liublino unijos buvo draudžiama ir griežtai stebima, kad lenkams nebūtų skiriami valstybės dvarai ir vietos¹⁵.

Kita vertus, reikėtų pastebėti, kad nors teisinėje sistemoje iš pažiūros buvo palankios sąlygos žemaičių bajorų bendruomenės uždaramo apsaugai, tačiau tikroji padėtis, ypač nuo XVI a. antrosios pusės, buvo šiek tiek kitokia. Nuo XVI a. antrosios pusės Žemaitijoje ypač suaktyvėjo svetimšalių imigracija. Rita Regina Trimonienė mini, kad Žemaitijos seniūnais tapus Jeronimui Aleksandraičiui (1545 m.), o vėliau ir Jonui Jeronimaičiui Chodkevičiams, kartu su jais aukščiausias pareigybes Žemaitijoje užėmė ne tik rusėnai, bet ir atvykėliai iš Lenkijos, Mazovijos, Livonijos, Prūsijos¹⁶. Tai puikiai iliustruoja E. Saviščevo tyrimo rezultatai¹⁷. Autorius pabrėžia, kad Kęsgailių seniūnavimo laikotarpiu Žemaitijoje tįjūnais daugiausiai buvo žemaičiai, o Chodkevičių laikotarpiu situacija keitėsi. 1527–1555 m. vietinės kilmės tįjūnai dominavo atvykėlių atžvilgiu, vėliau jų padėtis blogėjo. E. Saviščevas nurodo, kad 1555–1565 m. laikotarpiu pasikeitė balansas tarp vietinės ir nevietinės kilmės tįjūnų. Išskirtina, kad Žemaitijos seniūnu esant Jonui Jeronimaičiui Chodkevičiui (iki 1579 m.), iš trylikos tįjūnų tik du buvo žemaitiškos kilmės. Iš likusių vienuolikos dešimt buvo rusėnų kilmės ir tik vienas lenkas (Jonas Gradovskis). Įdomu, kad paminėti žemaičiai – tai straipsnyje nagrinėjamos Bilevičių giminės atstovai – Ariogalos tįjūnas Mikalojus Stankevičius Bilevičius ir Šiauduvos tįjūnas Vaitiekus Bilevičius¹⁸. Greičiausiai Bilevičiai turėjo nemenką autoritetą regione, nes sugebėjo išlaikyti gana neblogas politines pozicijas.

¹² I. Valikonytė, S. Lazutka, E. Gudavičius, *Pirmasis Lietuvos Statutas (1529 m.)*, Vilnius, 2001, p. 124, 148–149.

¹³ *Statut Litewski drugiej redakcyi (1566) = Statutum Lituanicum alterius editionis (1566)*, t. 7, Kraków, 1900, s. 47–48.

¹⁴ И. Лаппо, *Литовскіи статутъ 1588 года = 1588 metų Lietuvos Statutas*, t. 2, Kaunas, 1938, p. 129–130.

¹⁵ K. Avižonis, *Rinktiniai raštai*, t. 4, Vilnius, 1994, p. 140–142.

¹⁶ R. R. Trimonienė, Žemaitijos bajorų etninio tapatumo problema XVI a. pabaigoje – XVII a. pradžioje. Imigraciniai procesai, *Tiltai. Priedas: mokslo darbai: Krikščioniškosios vertybės kultūros ir istorijos kontekste*, red. ir sud. A. Ramonas, S. Vaitekūnas, nr. 43, Klaipėda, 2012, p. 221.

¹⁷ E. Saviščevas, Influx of the “Outside” Nobility into Samogitia in the 16th Century, *Zapiski Historyczne*, t. 69, z. 4, 2014, s. 5–24.

¹⁸ Ten pat, p. 20–23.

Apibendrinant reikėtų iškelti klausimą, ar tokia teisinė ir politinė padėtis galėjo turėti įtakos bajorijos heraldikai? Į jį reikėtų atsakyti vienareikšmiškai teigiamai. Būtina išskirti, kad matomi du atvykėlių heraldikos keliai į Žemaitiją: teisinis (netiesiogiai per 1413 m. Horodlės sutartis¹⁹) ir perimamasis (per įvairius, dažniausiai giminystės, ryšius). Galima teigti, kad iki atvykėlių imigracijos į Žemaitiją paspartėjimo (apytiksliai XVI a. antroje pusėje) Žemaitijos bajorijos heraldikoje greičiausiai vyravo vietinės kilmės simboliai. Tą sąlygojo tai, kad pati žemaičių bajorija buvo gana uždara, o atvykėlių įsikūrimas regione buvo iš dalies apsunkinamas. Tokiu būdu nebuvo didelių galimybių plisti atvykėlių heraldikai ir jos tradicijoms, o žemaičių bajorija neturėjo poreikio perimti kitų kraštų heraldikos tradicijų.

Didėjant atvykėlių skaičiui ir atsirandant politiniams, kultūriniais, giminystės ryšiams tarp jų ir čiagimių bajorų, pastarųjų heraldikos tradicijos galbūt pradėjo kisti. Šis heraldikos kitimo ir maišymosi procesas piką greičiausiai pasiekė XVII a. antroje pusėje, kai atvykėliai bajorai sustiprėjo tiek ekonomiškai, tiek politiškai.

Bilevičių herbo aprašymai Paprockio, Okolskio, Kojalavičiaus, Niesieckio, Bonieckio herbynuose

Bilevičiai – viena įtakingiausių žemaičių kilmės bajorų giminių XV–XVIII a. Šia gimine susidomėta dar XX a. pradžioje, kai pasirodė Henryko Sienkiewicziaus romano „Tvanas“²⁰ vertimas. Žinomi vėlesni Konstantino Jablonskio²¹ bei Emilijaus Songailos²² darbai, kuriuose užsimenama apie šią giminę. Daugiausia Bilevičių giminę tyrinėjo E. Saviščevas²³ (tyrimai apima XV–XVI a. laikotarpį) ir Grzegorz Błaszczykas (tyrimai apima laikotarpį iki XIX a.)²⁴. Vertėtų paminėti, kad šių mokslininkų darbai orientuoti į Bilevičių genealogijos tyrimus, tačiau juose beveik neskirta dėmesio šios giminės heraldikai. E. Saviščevas²⁵ šiek tiek užsimena apie Bilevičių giminės atstovų naudotą herbą, herbinius antspaudus, o G. Błaszczykas nurodo tik herbo pavadinimą, nepateikdamas detalesnės informacijos.

¹⁹ Paminėtina, kad 1413 m. Horodlėje žemaičių bajorai nedalyvavo, vadinas, tiesiogiai teisiniu būdu lenkiškųjų herbų negavo. Plačiau žr. Lenkijos karalystės šlėktų aktas, *1413 m. Horodlės aktai (dokumentai ir tyrinėjimai) / Akty Horodelskie z 1413 roku (dokumenty i studia)*, p. 25–27.

²⁰ H. Senkevičius, *Tvanas*, Kaunas, 1936.

²¹ K. Jablonskis, *Lietuvos kultūra ir jos veikėjai*, Vilnius, 1973.

²² E. Songaila, Bilevičiai, *Žemaičių žemė*, t. 4, Vilnius, 1995, p. 33–38.

²³ E. Saviščevas, Bilevičių giminės kilmė ir genealogija (XV–XVI a.), *Lituanistica*, nr. 4 (48), 2001, p. 3–22; E. Saviščevas, *Žemaitijos savivalda ir valdžios elitas 1409–1566 metais*.

²⁴ G. Błaszczyk, min. veik., p. 166–191.

²⁵ E. Saviščevas, *Žemaitijos savivalda ir valdžios elitas 1409–1566 metais*, p. 302–305.

Duomenų apie giminės atstovų naudotą herbą galima rasti senuosiuose herbynuose. Tačiau šią informaciją, ypač dėl lenkiškos herbo kilmės klausimo, reikėtų vertinti atsargiai. XVI a. gyvenęs heraldikos specialistas Bartoszas Paprockis buvo vienas pirmųjų, kuris tyrinėjo Bilevičių giminę. B. Paprockis nurodė, kad Lietuvoje žinomas senas Bilevičių herbas, kuriame vaizduojamas kapas su trimis kryžiais. Tokį patį herbą Žemaitijoje turėjo Soluchovai (Soluchowie), o Trakuose – Bichovcai (Bichowscy)²⁶. Vertėtų pastebėti, kad Bilevičių naudoto herbo figūros – gulsčio stačiakampio formos kapo su įsmeigtais į viršų ir šonus kryžiais, vietinė kilmė nekelia abejonių. Žinoma, kad baltiškai simboliškai būdingos įvairios linijos ir jų deriniai, pavieniai kryžiai, jų junginiai su vingiuotomis linijomis ir pan. Tokie simboliai galėjo būti perimti ir čiagimių bajorų žymenyse bei ženkluose, kurie vėliau tapo herbais. Szymonas Okolskis XVII a. šiam Bilevičių naudotam herbui suteikė pavadinimą: *Mogila seu Tumulus* (Kapas). Tikėtina, kad herbo pavadinimas suteiktas atsižvelgus į pagrindinę figūrą – kapą. S. Okolskis herbo kilmę sieja su Žemaitijos kunigaikštyste, kur tokį herbą turėjo Jonas ir Jurgis Bilevičiai, Jonas Mykolojaitis, Andrius Stankevičius, Soluchovai, o Trakuose – Bichovcai²⁷. XVII a. istorikas Albertas Vijūkas-Kojalavičius „Vardyne“ (*Nomenclator*) taip pat mini žemaičius Bilevičius ir jų herbą. A. Vijūkas-Kojalavičius nurodo, kad tokį herbą su kapu ir trimis kryžiais naudojo Žemaitijos seniūnas Jurgis Bilevičius, jo sūnus Šiauduvos tįnūnas Vaitiekus ir anūkas Jonas. Vėliau Žemaitijos paseniūnis, žemės teismo raštininkas, pakamaris Jurgis Bilevičius bei Merkelis, Samuelis, Jaroslavas, Jonas Bilevičiai²⁸. Tuo tarpu „Santraukoje“ (*Compendium*) A. Vijūkas-Kojalavičius herbą *Mogila* (Kapas) aprašo detaliau, nurodydamas, kad jį sudaro kvadratinis kapas su vienu, dviem arba trimis kryžiais. Pastarųjų skaičius priklauso nuo herbo rūšies (atmainos). Autorius nurodo ir tokio herbo Žemaitijoje savininkus: Bilevičiai, Stankevičiai, Andriuškevičiai, Montvilai, Bogdanovičiai, Daugirdai²⁹. Matyti, kad tokio herbo turėtojų skaičius išaugo. Bilevičių giminės atstovus ir jų herbą taip pat aptarė Kasperas Niesieckis³⁰ ir Adamas Bonieckis³¹.

Derėtų pastebėti, kad bėgant laikui herbynuose informacijos apie Bilevičiams ir ne tik jiems priklausiusį herbą padaugėjo. Tiesa, B. Paprockio herbyne akcentuojamas herbo

²⁶ B. Paprocki, *Herby rycerstwa polskiego*, wyd. K. J. Turowski, Kraków, 1858, s. 867.

²⁷ S. Okolski, *Orbis Polonus*, t. 2, Cracovia, 1641, s. 232–233.

²⁸ W. W. Kojalawicz, *Herbarz szlachty Wielkiego Księstwa Litewskiego, zwany Nomenclator*, Kraków, 1905, s. 32–33; A. V. Kojalawicz, *Šventasis Lietuvos Didžiosios Kunigaikštijos bei jai priklausančių provincijų giminių ir herbų vardynas*, sud. S. Narbutas, Vilnius, 2015, p. 52–55.

²⁹ *Lietuvos nacionalinė Martyno Mažvydo biblioteka* (toliau – LNB), Retų knygų ir rankraščių skyrius, f. 130–2478, Lietuvos D. K. bajorijos herbynas, Kojalavičius-Vijūkas Albertas, Vilnius, XVII a. vid.

³⁰ K. Niesiecki, *Herbarz polski*, wyd. J. N. Bobrowicz, t. 2, Lipsk, 1839, s. 159–160.

³¹ A. Boniecki, *Herbarz polski, część I: Wiadomości historyczno-genealogiczne o rodach szlacheckich*, t. 1, Warszawa, 1899, s. 266.

senumas, iš ko galime susidaryti nuomonę, kad jis galbūt vietinės kilmės, o vėlesniuose herbynuose apie tai beveik nebeužsimenama. Vertėtų pažymėti, kad keičiasi ir herbo vaizdavimas. Paprockio herbyne Bilevičių herbas vaizduojamas schematiškai, skyde be papildomų atributų, o vėlesniuose herbynuose atsiranda skirtingų formų skydai, pradėti vaizduoti šalmas, karūnelė, šalmo papuošalas (trys arba penkios stručio plunksnos) ir akanto lapų skraistė. Galima pastebėti, kad iki XVII a. Bilevičių naudotas herbas neturėjo vardo / pavadinimo, jį suteikė Simonas Okolskis. Taigi išanalizavę herbynuose pateiktą informaciją, galime įžvelgti siekį seną, vietinės kilmės Bilevičių herbą polonizuoti.

Žemaičių Bilevičių heraldikos tradicijos XVI–XVII a.

Nekyla abejonių, kad senuosiuose herbynuose pateikiama informacija yra išties vertinga tyrimui. Tačiau būtina išnagrinėti ir pačių Bilevičių naudotus herbus bei herbinius antspaudus. Vieni pirmųjų XVI a. antspaudą su šeimos herbo figūra naudojo Bilevičių–Juškaičių atšakos atstovai Andrius Petraitis–Bilevičius³² (1 pav.), Jurgis Martinaitis Bilevičius³³ bei Stankevičių–Bilevičių atšakos atstovas Kristupas Jonaitis Stankevičius Bilevičius³⁴. Pirmųjų dviejų asmenų antspauduose vaizduojamas vienialaukis herbo skydas ir herbo figūra – vertikaliai ištemptas stačiakampis su viršuje ir abiejuose šonuose išmeigtais kryžiais. Kristupo Jonaičio Stankevičiaus Bilevičiaus XVI a. pabaigos antspauduose matyti savininko siekis jį individualizuoti. Antspaude vaizduojamas ne tik skydas su herbo figūra, bet ir šalmas su papuošalu. Spėjama, kad šalmo papuošale vaizduojami elnio ragai, greta kurių yra trinaris antspaudo savininko įvardijimas – „KIS“ (Krzysztof Janowicz Stankiewicz) (2 pav.). Tiesa, Kristupas Jonaitis Stankevičius Bilevičius nebuvo pirmasis, savo antspaude uždėjęs šalmą virš herbo. Vienas pirmųjų dar XVI a. pirmoje pusėje tai padarė Žemaitijos seniūnas Jurgis Martynaitis Bilevičius³⁵. E. Saviščevas nurodo, kad Jono Stankevičiaus sūnus, Žemaitijos žemės pateisėjas Kristupas Jonaitis Stankevičius Bilevičius buvo vedęs iš viso tris kartus: Jadvygą Skapaitę, Barborą Barovską, Aleksandrą Triznaitę³⁶.

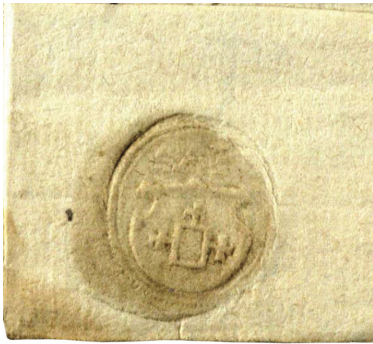
³² 1540 m. Andriaus Petraičio Bilevičiaus antspaudas, *Lietuvos mokslų akademijos Vrublevskių bibliotekos Rankraščių skyrius* (toliau – *LMAVB RS*), f. 266, b. 987. E. Saviščevas nurodo, kad Andrius Petraitis Bilevičius buvo Petro ir Onos Bilevičių sūnus. Jis nuo 1538 m. minimas kaip Užvenčio tijųnas. Su žmona Bagdona Brindiete Andrius Petraitis Bilevičius susilaukė Adomo, Andriaus, Elenos, Halškos (Elžbietos), E. S a v i š č e v a s, *Žemaitijos savivalda ir valdžios elitai 1409–1566 metais*, p. 302.

³³ 1543 m. Jurgio Martinaičio Bilevičiaus antspaudas, *LMAVB RS*, f. 266, b. 410.

³⁴ 1588 m. Kristupo Jonaičio Stankevičiaus Bilevičiaus antspaudas, *Šiaulių „Aušros“ muziejus* (toliau – *ŠAM*), I-R12486.

³⁵ 1544 m. Jurgio Martinaičio Bilevičiaus antspaudas, *Lietuvos valstybės istorijos archyvas* (toliau – *LVI*), f. 1281, ap. 1, b. 245, l. 1^v.

³⁶ E. S a v i š č e v a s, Bilevičių giminės kilmė ir genealogija (XV–XVI a.), *Lituanistica*, 2001, nr. 4 (48), p. 10.

1 pav. Andrius Petraičio Bilevičiaus antspaudas, 1540, *LMAVB*, RS, f. 266, b. 987

2 pav. Kristupo Jonaičio Stankevičiaus Bilevičiaus antspaudas, 1588, *ŠAM*, I-R 12486

Kristupo Jonaičio Stankevičiaus Bilevičiaus heraldikoje maždaug XVI a. aštuntajame dešimtmetyje atsirado herbiniai antspaudai, kuriuose vaizduojamas jungtinis keturių laukų herbas. 1575 m. dokumente rastas pirmasis jungtinis Kristupo Jonaičio Stankevičiaus Bilevičiaus herbinis antspaudas³⁷. Analogiškus antspaudus šis asmuo naudojo ir vėlesniuose XVI a. antrosios pusės dokumentuose³⁸. Jungtinis herbinis antspaudas yra padalytas į keturis laukus. Toks herbo dalijimas sietinas su XVI a. viduryje paplitusia tradicija jungtiniame herbo skyde vaizduoti iš tėvo paveldėtą herbą, motinos herbą ir abiejų senelių herbus³⁹. Bilevičiaus antspaudu pirmajame lauke vaizduojamas iš tėvo Jono perimtas Bilevičių herbas, antrajame – motinos Volodkevičiūtės herbas Gulbė (*Labėdž*), o trečiajame ir ketvirtajame, kaip spėjama, senelių herbai Gulbė (*Labėdž*) bei kitas herbas, kuriame vaizduojama pasaga. Virš jungtinio herbo skydo yra šalmas su papuošalu, kuriame vaizduojami du ragai: pirmasis neaiškios kilmės, o antrasis – tauro (3 pav.). Taigi galima pastebėti, kad K. Stankevičiaus Bilevičiaus heraldikoje išvelgiamas ne tik noras individualizuoti savo herbus, bet ir siekis juos atskirti – vienalaukiui herbui pasirinktas vienas šalmo papuošalas, o jungtiniui – kitoks.

Kristupo Jonaičio Stankevičiaus Bilevičiaus brolis, Ariogalos tįjūnas Mikalojus Jonaitis Stankevičius Bilevičius, XVI a. dokumentus tvirtino antspaudu, kuriame vaizduotas giminės herbas Kapas (*Mogila*). Tačiau reikėtų išskirti, kad šalmo papuošalas skyrėsi

³⁷ 1575 m. Kristupo Jonaičio Stankevičiaus Bilevičiaus jungtinis herbinis antspaudas, *LVIIA*, f. 1177, ap. 1, b. 2621, l. 5.

³⁸ 1575 m. Kristupo Jonaičio Stankevičiaus Bilevičiaus jungtinis herbinis antspaudas, *LMAVB RS*, f. 37, b. 2836, l. 1r; 1576 m. Kristupo Jonaičio Stankevičiaus Bilevičiaus herbinis antspaudas, ten pat, b. 5875, l. 1r; 1590 m. Kristupo Jonaičio Stankevičiaus Bilevičiaus jungtinis herbinis antspaudas, ten pat, b. 466, l. 4r.

³⁹ E. R i m š a, *Heraldika. Iš praeities į dabartį*, p. 134.

3 pav. Kristupo Jonaičio Stankevičiaus Bilevičiaus antspaudas,
1575, *LVA*, f. 1177, ap. 1, b. 2621, l. 5.

nuo jo brolio šalmo papuošalo vienalaukiame herbe, kadangi jame vaizduoti skirtingi ragai⁴⁰. Pirmasis ragas yra elnio, o antrasis tauro. Antspaudė pavaizduoti savininko inicialai „MB“ (Mikołaj Bilewicz). Taigi, nors broliai savo antspauduose naudojo giminės herbą, tačiau skyrėsi jų virš herbo skydo vaizduoti šalmo papuošalai. Atkreiptinas dėmesys, kad apskritai vadinamoji lenkų heraldika sumenkino herbo reikšmę, kadangi tą patį herbą galėjo naudoti dešimtys arba keli šimtai giminių. Minėtų asmenų heraldikoje galima pastebėti siekį priartinti herbą prie europinės jo sampratos. Tokiu būdu naudojant skirtingą herbo šalmo papuošalą buvo galima parodyti jo individualumą.

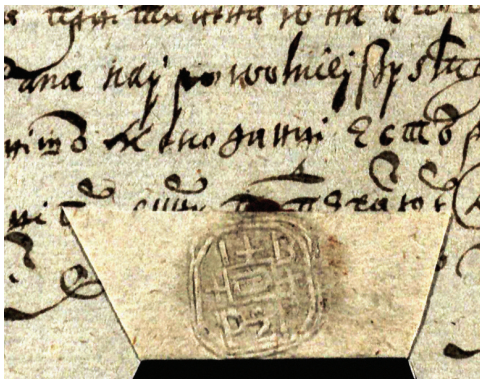
Atliekant tyrimą rastas įdomus 1577 m. Jurgio Martynaičio Bilevičiaus sūnaus, Šiauduvos tįjūno Vaitiekiaus herbinis antspaudas, kuriame vaizduojamas giminės herbas – vertikaliai ištemptas stačiakampis su įsmeigtais į viršų ir šonus kryžiais. Virš herbo skydo vaizduojami du tauro ragai. Iš šonų yra savininko inicialai „W.B“ (Wojciech Bilewicz) ir akanto lapų skraistė⁴¹. Rastas vienintelis Bilevičių (Juškaičių atšakos) moters – Onos Vaitiekaitės Bilevičiūtės 1598 m. dokumentą patvirtinantis herbinis antspaudas⁴². Jame vaizduojamas vertikaliai ištemptas stačiakampis, į kurį iš viršaus ir šonų įsmeigti kryžiai. Ona buvo Vaitiekiaus Bilevičiaus ir Beržėnų tįjūno Merkelio Šemetos dukros Kristinos palikuonė⁴³.

⁴⁰ 1565 m. Mikalojaus Jonaičio Stankevičiaus Bilevičiaus antspaudas Žemaičių bajorų rašte dėl Antrojo Lietuvos Statuto įsigaliojimo aplinkybių, *LMAVB RS*, f. 16, b. 24, l. 56–56^a.

⁴¹ 1577 m. Vaitiekiaus Jurgaičio Bilevičiaus antspaudas, *Vilniaus universiteto bibliotekos Rankraščių skyrius* (toliau – *VUB RS*) f. 8, a. 1528, l. 2r.

⁴² 1598 m. Onos Vaitiekaitės Bilevičiūtės antspaudas, *LVA*, f. 716, ap. 2, b. 136, l. 245.

⁴³ E. S a v i š č e v a s, Bilevičių giminės kilmė ir genealogija (XV–XVI a.), *Lituanistica*, nr. 4 (48), 2001, p. 11–13.

4 pav. Jurgio Vaitiekaičio Bilevičiaus pareigybinis antspaudas, 1629, *LMAVB RS*, f. 37 b. 668, l. 2r

kampis, į kurį iš viršaus ir šonų įsmeigti kryžiai. Antspaude matomi savininko inicialai „IB“ ir pareigybių pirmosios raidės „PzP“, raidė „ž“ norėta nuleisti, kad ji būtų skaitoma paskutinė. Visas įrašas skambėtų: *J(erzy) B(ilewicz) P(odkomorzy) [i] P(odstarości) Ż(mudzki)* (4 pav.).

Išskirtina, kad 1644 m. Jurgio ir Kotrynos Aleksandros Bilevičių laidotuvėms skirtame leidinyje dailininkas Konradas Giotkė pavaizdavo Bilevičių herbus, virš kurių įrašytas toks devizas: *Simul, Semel, Semper* (Drauge, vienu kartu, amžinai)⁴⁸. Jolita Liškevičienė pažymėjo, kad šiuos sutuoktinių herbus vizualiai sujungė kaspinas su minėtu devizu⁴⁹. Abu vaizduojami herbai yra jungtiniai, sudaryti iš keturių laukų. Pirmasis herbas priklausė Kotrynai Aleksandrai. Kaip spėjama, pirmajame lauke vaizduojamas jos tėvo herbas, antrajame – motinos herbas, trečiajame ir ketvirtajame – senelių iš tėvo ir motinos pusių herbai. Virš herbo skydo vaizduojamas grotelinis šalmas, o virš jo – trys stručio plunksnos. Iš šonų herbą puošia akanto lapų skraistė. Antrasis herbas priklausė Jurgiui

Vaitiekaus sūnaus Jurgio Vaitiekaičio heraldikoje galima pastebėti keletą svarbių aspektų. Pirma, J. Vaitiekaitis Bilevičius savo heraldikoje neperėmė tradicijos herbo šalme vaizduoti ragą arba ragus. Šio bajoro antspauduose buvo arba herbai be šalmo papuošalų⁴⁴, arba šalmas, puoštas stručio plunksnomis⁴⁵. 1603 m. antspaude matyti, kad šios plunksnos netgi stilizuotos⁴⁶. Antra, šio asmens heraldikoje XVII a. trečiame–ketvirtame dešimtmėčiais pastebimas kitas išskirtinis bruožas – pareigybinių antspaudų su šeimos herbu atsiradimas⁴⁷. Šiuose antspauduose matyti kintanti šeimos herbo forma – vaizduojamas ne vertikaliai ištemptas, o gulsčias stači-

⁴⁴ 1634 m. signetinis Jurgio Vaitiekaičio Bilevičiaus antspaudas, *LMAVB RS*, f. 37, b. 6154, l. 1r.

⁴⁵ 1636 m. Jurgio Vaitiekaičio Bilevičiaus antspaudas, ten pat, b. 10096, l. 1r.

⁴⁶ 1603 m. Jurgio Vaitiekaičio Bilevičiaus antspaudas, *LVI A*, f. 716, ap. 2, b. 135, l. 18r.

⁴⁷ 1629 m. Jurgio Vaitiekaičio pareigybinis antspaudas, *LMAVB RS*, f. 37, b. 668, l. 2r. 1629 m. Jurgio Vaitiekaičio pareigybinis antspaudas, ten pat, l. 4r; 1628 m. Jurgio Vaitiekaičio pareigybinis antspaudas, *VUB RS*, f. 4, a. 207, nr. 16279.

⁴⁸ E. R i m š a, *Heraldika. Iš praeities į dabartį*, p. 52.

⁴⁹ J. Liškevičienė, *XVI–XVIII amžiaus knygų grafika: herbai senuosiuose Lietuvos spaudiniuose*, Vilnius, 1998, p. 33.

Vaitiekaičiui Bilevičiui. Pirmajame jungtinio herbo lauke vaizduojamas iš tėvo Vaitiekaus paveldėtas Bilevičių giminės herbas, antrajame – iš motinos Kristinos Šemetaitės⁵⁰ paveldėtas Šemetų herbas Gulbė (*Labėdž*). Trečiajame lauke, kaip spėjama, vaizduojamas Bilevičiaus senelės iš tėvo pusės Onos Mitkievičiūtės⁵¹ herbas Lapinas (*Lis*), o ketvirtajame lauke – senelės iš motinos pusės herbas Leliva (*Leliwa*). Virš herbo skydo yra grotelinis šalmas, o virš jo – Bilevičių giminei nebūdingas šalmo papuošalas – du ragai ir lapinas tarp jų. Šioje vietoje matyti išskirtinis dalykas: Jurgio tėvo Vaitiekaus herbiniame antspaude matėme siekį individualizuoti savo herbą ir į jo papuošalą įdėti tauro ragus, o jo sūnus pasirinko tėvo herbo šalmo papuošalą ir papildė jį simboliu – lapinu. Paminėtina, kad pastarasis jungtinio herbo šalme greičiausiai perimtas iš senelės Onos Mitkievičiūtės herbo Lapinas (*Lis*). Herbą iš šonų supa akanto lapų skraistė (5 pav.).

Kapo (*Mogila*) herbą XVII a. antrojoje pusėje antspauduose naudojo Žemaitijos pilies teismo teisėjas Jonas Merkelis Bilevičius⁵² ir jo pusbrolis Teodoras Steponas Bilevičius⁵³. T. Bilevičiaus antspaude matomas siekis individualizuoti herbą. Antspaude vaizduojamas vienalaukis skydas, jame – gulsčias stačiakampis, į kurio viršų ir šonus yra įsmeigta po kryžių. Virš herbo skydo yra grotelinis šalmas ir karūnelė, šalmo papuošale – trys stručių plunksnos. Iš šonų herbą supa akanto lapų skraistė. Matyti, kad herbą supo ir legenda,

5 pav. Kotrynos Aleksandro ir Jurgio Bilevičių jungtiniai herbai su proginiu devizu, 1644, dail. Konradas Giotkė, *VUB Retų spaudinių skyrius*, šifras: III 10810

⁵⁰ G. Błaszczykas mini, kad Vaitiekus Bilevičius, sūnus Jurgio, buvo vedęs Berženų tįjūno Merkelio Šemetos dukrą Kristiną. Pora susilaukė kelių vaikų. G. Błaszczyk, min. veik., p. 171. Žinoma, kad Šemetos turėjo herbą Gulbė (*Labėdž*).

⁵¹ G. Błaszczykas teigia, kad Jurgis, sūnus Martyno, buvo vedęs Aną (Oną) Mitkievičiūtę. Pora susilaukė trijų vaikų, ten pat, p. 170.

⁵² 1667 m. Jono Merkelio Bilevičiaus antspaudas, *VUB RS*, f. 5, a. 4, nr. 792.

⁵³ G. Błaszczykas nurodo, kad Jonušas ir Steponas Aleksandras Bilevičiai buvo Merkelio Bilevičiaus sūnūs. Jonušas Bilevičius turėjo sūnų Joną Merkelį, o Steponas Aleksandras Bilevičius turėjo sūnų Teodorą Steponą. G. Błaszczyk, min. veik., p. 172–175.

6 pav. Teodoro Bilevičiaus antspaudas, 1691,
LMAVB RS, f. 37, b. 9597, l. 4r

7 pav. Aleksandro Tarasevičiaus vario graviūra
su Teodoro Bilevičiaus herbu, 1675,
VUB Retų spaudinių skyrius, šifras: III 14771.

tačiau ji neišliko⁵⁴ (6 pav.). T. Bilevičiaus herbas pavaizduotas Aleksandro Tarasevičiaus 1675 m. vario graviūroje⁵⁵. Tiesa, Bilevičiaus herbas nedidelis, jį užgožia pirmojoje graviūros dalyje matomos trys filosofijos alegorijos, stovinčios prie barokiškų formų kartušo su įkomponuotu knygos pavadinimu. Pastarąjį laiko dvi angelų figūros⁵⁶ (7 pav.). XVII a. pabaigoje savo antspauduose Bilevičių giminės herbą naudojo ir Steponas Bilevičius⁵⁷.

Apibendrinant derėtų pastebėti, kad XVI–XVII a. Bilevičių giminės atstovai naudojo tokį patį vietinės kilmės herbą, kuriame vaizduojamas vertikaliai ištemptas (apytiksliai iki XVI a. pabaigos), vėliau gulsčias stačiakampis su į viršų ir šonus įsmeigtais

⁵⁴ 1691 m. Teodoro Bilevičiaus antspaudas, LMAVB RS, f. 37, b. 9597, l. 4r. 1690 m. Teodoro Bilevičiaus antspaudas, ten pat, f. 37, b. 9654, l. 4r.

⁵⁵ 1675 m. Aleksandro Tarasevičiaus vario graviūra su Teodoro Bilevičiaus herbu, VUB, Retų spaudinių skyrius, III 14771.

⁵⁶ J. Liškevičienė, min. veik., p. 87.

⁵⁷ 1699 m. Stepono Bilevičiaus antspaudas, LMAVB RS, f. 198, b. 651, l. 4r.

kryžiais. Senuosiuose herbynuose galime įžvelgti siekį Bilevičių herbą polonizuoti. Pavyzdžiui, Simonas Okolskis XVII a. Bilevičių herbui suteikė pavadinimą *Mogila seu Tumulus* (Kapas). Vieni pirmųjų XVI a. antspaudų, kurio lauke pavaizduota Bilevičių herbo figūra, naudojo Bilevičių–Juškaičių atšakos atstovai Andrius Petraitis Bilevičius, Jurgis Martinaitis Bilevičius bei Stankevičių Bilevičių atšakos atstovas Kristupas Jonaitis Stankevičius Bilevičius. Būtent pastarojo asmens heraldikoje vieni pirmųjų atsirado herbiniai antspaudai, kuriuose vaizduojamas jungtinis keturių laukų herbas su šalmu ir papuošalu. Išlikę herbai ir herbiniai antspaudai rodo, kad šios giminės atstovai stengėsi pabrėžti savo naudojamų herbų išskirtinumą, individualumą, taip juos priartindami prie Europinės herbo sampratos. Esminis žingsnis, siekiant pabrėžti savo / savo šeimos herbo individualumą, buvo herbo šalme vaizduoti tik sau / savo šeimai būdingą šalmo papuošalą. Pagrindinės linijos Stankevičiai Bilevičiai savo herbų šalimų papuošaluose vaizdavo elnių ragus, o Bilevičiai–Juškaičiai – tauro ragus. Paminėtina, kad herbus papildomai individualizavo ir šių atšakų atstovai, siekdami, kad tai pačiai giminės atšakai priklausantys tėvas ir sūnus arba broliai naudotų skirtingus herbinius antspaudus. Pavyzdžiui, Vaitiekus Jurgaitis Bilevičius savo antspauduose herbo šalmą puošė dviem tauro ragais, o jo sūnus Jurgis Vaitiekaitis Bilevičius – trimis stručio plunksnomis. Prie siekio individualizuoti herbus galbūt prisidėjo ir jungtinių bei pareigybinių herbų atsiradimas. Išskirtina, kad aptariamuoju laikotarpiu skyrėsi ir Bilevičių heraldikos puošyba. XVI a. pirmoje pusėje herbiniuose antspauduose vaizduotas tik vienalaukis skydas su herbo figūra, retais atvejais virš skydo pavaizduotas šalmas su papuošalu. Nuo XVI a. antros pusės herbiniai antspaudai tapo puošnesni – juose beveik visada virš vienalaukio arba jungtinio herbo skydo vaizduojamas šalmas su papuošalu, iš šonų herbus supa akanto lapų skraistės. Nuo XVII a. knygų grafikoje ir antspauduose pavaizduoti Bilevičių herbai yra gana puošnūs, virš jų skydų yra šalmai su papuošalais, iš šonų herbus supa akanto lapų skraistės, atsiranda įrašų.

Literatūra

- ANTANAVIČIUS, Darius; SAVIŠČEVAS, Eugenijus. *Žemaitijos žemės privilegijos XV–XVII a. = Privilegia terrestria Samogitiensia saec. XV–XVII*. Vilnius: Versus Aureus, 2011.
- AVIŽONIS, Konstantinas. *Rinkiniai raštai*, t. 2, Vilnius: Mokslo ir enciklopedijų leidykla, 1994.
- BLASZCZYK, Grzegorz. *Herbarz szlachty żmudzkiej*, t. 1, Warszawa: DiG, 2015.
- BONIECKI, Andrzej. *Herbarz polski, część I: Wiadomości historyczno-genealogiczne o rodach szlacheckich*, t. 1, Warszawa: skład główny Gebethner i Wolff, 1899.
- GUDAVIČIUS, Edvardas. *Žymenys ir ženklai Lietuvoje XII–XX a.* Vilnius: Mokslo, 1980.
- HOOK, Richard; WISE, Terence; WALKER, William. *Medieval Heraldry*. Great Britain: Osprey, 1980.
- JABLONSKIS, Konstantinas. *Lietuvos kultūra ir jos veikėjai*. Vilnius: Mintis, 1973.
- JUČAS, Mečislovas. LDK – lietuviams, arba bajorų pastangos XVI–XVIII a. neleisti svetimšaliams įsigyti Lietuvoje žemės. *Kultūros barai*, nr. 2, 1997, p. 84–86.
- KOJALAVIČIUS-VIJŪKAS, Albertas. *Šventasis Lietuvos Didžiosios Kunigaikštijos bei jai priklausančių provincijų giminių ir herbų vardynas*, sud. S. Narbutas, Vilnius: Lietuvos mokslų akademijos Vrublevskių biblioteka, 2015.
- KOJAŁOWICZ-WIJUK, Wojciech. *Herbarz szlachty Wielkiego Księstwa Litewskiego, zwany Nomenclator*. Kraków: Herold Polski, 1905.
- LIŠKEVIČIENĖ, Jolita. *XVI–XVIII amžiaus knygų grafika: herbai senuosiuose Lietuvos spaudiniuose*. Vilnius: Vilniaus dailės akademijos leidykla, 1998.
- NEUBECKER, Otfried. *Heraldry. Sources, Symbols and Meaning*. London: McGraw-Hill, 1977.
- NIESIECKI, Kasper. *Herbarz polski*, wyd. Jan Nep. Bobrowicz, t. 2, Lipsk: Breitkopf i Haertel, 1839.
- OKOLSKI, Simon. *Orbis Polonus*, t. 2, Cracovia: Drukarnia Franciszka Cezarego, 1641.
- PAPROCKI, Bartosz. *Herby rycerstwa polskiego*, wyd. Kazimierz Józef Turowski, Kraków: Biblioteka Polska, 1858.
- PETRAUSKAS, Rimvydas. *Galia ir tradicija. Lietuvos Didžiosios Kunigaikštystės giminių istorijos*. Vilnius: Baltos lankos, 2016.
- PIECH, Zenon. *Monety, pieczęcie i herby w systemie symboli władzy Jagiellonów*. Warszawa: DiG, 2003.
- RAILAITĖ-BARDĖ, Agnė. Kodėl Alberto Goštauto jungtiniame herbe nėra dvigalvio erelio? In: *Jaunųjų mokslininkų darbai*, Šiauliai, 2007, nr. 3 (14), p. 13–21.
- RAILAITĖ-BARDĖ, Agnė. *Lietuvos Didžiosios Kunigaikštystės kilmingųjų genealoginė savimonė ir jos atspindžiai heraldikoje XVI–XVIII a. Daktaro disertacija*. Vilnius: Vilniaus universiteto leidykla, 2013.
- RIMŠA, Edmundas. XVII a. Radvilų karstai Kėdainiuose. In: *Lietuvos istorijos metraštis. 1984 metai*. 1985, p. 20–37.
- RIMŠA, Edmundas. *Heraldika. Iš praeities į dabartį*. Vilnius: Versus Aureus, 2004.
- RIMŠA, Edmundas. Kaip praėityje dokumentus antspaudodavו spaudų neturintys asmenys? In: *Lietuvos Didžiosios Kunigaikštystės istorijos kraštovaizdis. Mokslinių straipsnių rinkinys. Skiriama profesorės Jūratės Kiaupienės 65-mečiui*, sud. R. Šmigelskytė-Stukienė, Vilnius, 2012, p. 413–437.

RIMŠA, Edmundas. Horodlės aktai ir Lietuvos kilmingųjų heraldika. In: *1413 m. Horodlės aktai (dokumentai ir tyrinėjimai)*, sud. J. Kiaupienė ir L. Korczak, Vilnius / Kraków: Lietuvos istorijos instituto leidykla, 2013, p. 173–210.

RIMŠA, Edmundas. 1413 m. Lietuvos bajorų dokumento antspaudai. In: *1413 m. Horodlės aktai (dokumentai ir tyrinėjimai)*, sud. J. Kiaupienė ir L. Korczak, Vilnius / Kraków: Lietuvos istorijos instituto leidykla, 2013, p. 393–422.

SAVIŠČEVAS, Eugenijus. Bilevičių giminės kilmė ir genealogija (XV–XVI a.), *Lituanistica*, nr. 4 (48), 2001, p. 3–22.

SAVIŠČEVAS, Eugenijus. *Žemaitijos savivalda ir valdžios elitas 1409–1566 metais*. Vilnius: Vilniaus universiteto leidykla, 2010.

SAVIŠČEVAS, Eugenijus. Influx of the “Outside” Nobility into Samogitia in the 16th Century, *Zapiski Historyczne*, t. 69, z. 4, Toruń, 2014, s. 5–24.

SLATER, Stephen. *The Complete Book of Heraldry: an International History of Heraldry and its Contemporary Uses*. London: Lorenz Books, 2002.

SONGAILA, Emilijus. Bilevičiai, *Žemaičių žemė*, t. 4, Vilnius, 1995, p. 33–38.

Statut Litewski drugiej redakcyi (1566) = Statutum Lituanicum alterius editionis (1566), t. 7, Kraków: Akademia Umiejętności, 1900.

TRIMONIENĖ, Rita Regina. Žemaitijos bajorų etninio tapatumo problema XVI a. pabaigoje – XVII a. pradžioje, imigraciniai procesai, *Tiltai. Priedas: mokslo darbai. Krikščioniškosios vertybės kultūros ir istorijos kontekste*, red. ir sud. A. Ramonas, S. Vaitekūnas, nr. 43, Klaipėda, 2012, p. 217–236.

VALIKONYTĖ, Irena; LAZUTKA, Stanislovas; GUDAVIČIUS, Edvardas. *Pirmasis Lietuvos Statutas (1529 m.)*. Vilnius: Vaga, 2001.

ЛАППО, Иван. *Литовский статутъ 1588 года = 1588 metų Lietuvos Statutas*, t. 2, Kaunas, 1938.

ШАЛАНДА, Алексей. Гербы шляхты Наваградскага павега ВКЛ у другой палове XVI – першай палове XVII ст. In: *Людзі і ўлада Навагрудчыны: гісторыя ўзаемадзеяння (да 500-годдзя надання Навагрудку прывілея на магдэбургскае права)*. Мінск: Беларуская Навука, 2013, с. 119–129.

HERALDRY OF SAMOGITIAN NOBLE FAMILY OF BILEVIČIUS IN THE SIXTEENTH – SEVENTEENTH CENTURIES

Summary

GABRIELĖ J A S I Ū N I E N Ė

Heraldry of the nobility in the Grand Duchy of Lithuania was affected by several traditions: ancient Lithuanian signs, coats of arms of Poland and other European countries. The region selected for the research, namely Samogitia, is distinguished by a rather closed community of noblemen, who lived there until mid-sixteenth century. Therefore, it is likely that the local signs of Samogitian noblemen were preserved and later turned into coats of arms. Two entrance ways of foreign heraldry into Samogitia should be distinguished: the legal way (the Union of Horodło of 1413) and the successive way (via various relationships).

The article analyses the tradition of heraldry of Samogitian noble family of Bilevičius in the 16–17th centuries. This family had been the elite of power for a long time. In the 16–17th centuries, the Bilevičius family was using a fixed coat of arms of local origin depicting a horizontal rectangle with crosses on the top and the sides. The old armorials show an attempt to Polish the Bilevičius' coat of arms.

Having analysed the heraldic sources of the Bilevičius family, it was found that the first to use a stamp with the family's coat of arms were Andrius Petraitis Bilevičius and Jurgis Martinaitis Bilevičius of the Bilevičius-Juškaitis family branch, and Kristupas Jonaitis Stankevičius Bilevičius of the Stankevičius-Bilevičius family branch in the 16th century. The surviving coats of arms and armorial stamps indicate that the Bilevičius family strove to emphasize the uniqueness of their coats of arms, thus bringing them closer to the European concept of a coat of arms. The essential step in emphasizing the individuality of one's own/family's coat of arms was depicting a helmet ornament characteristic only to that individual or family. The main family lines, i.e. the Stankevičius-Bilevičius family, used antlers in their helmet ornaments, whereas the Bilevičius-Juškaitis family depicted the aurochs horns. The coats of arms were additionally individualized by separate representatives of these family branches with the purpose of having different armorial stamps for fathers and sons or brothers of the same family branch. The emergence of joint and official coats of arms is likely to have contributed to the aspiration to individualize coats of arms as well.

Gauta 2016 m. gegužės mėn.
Priimta 2016 m. liepos mėn.

Gabrielė J a s i ū n i e n Ė – Vilniaus universiteto ir Lietuvos istorijos instituto doktorantė, Šiaulių universiteto Istorijos ir filosofijos katedros asistentė. Tyrinėjimų kryptys: Žemaitijos bajorų heraldika XV–XVIII a., Šiaurės Lietuvos miestelių heraldika.

El. paštas: gabrieleabr@splius.lt